

UDK: 911.3:911.374.4

Iqbolidin O. SULAYMONOV,

Iqtisod fanlari nomzodi, dotsent, Andijon davlat universiteti, Andijon, O'zbekiston

E-mail: iosulaymanov@mail.ru, ORCID: 0009-0001-8307-3090

PhD, dotsent U.Uktamov taqrizi asosida

THE DEVELOPMENT OF TOURIST AREAS IN UZBEKISTAN

Annotation

The article describes the reforms being implemented in the field of tourism in Uzbekistan, the role of tourism in improving the standard of living and employment of the population, and the recreational opportunities of some geographical objects. The role of tourism in the gross domestic product of some countries was also examined. Some recommendations for the development of tourism in Uzbekistan are given.

Key words: International tourism, labor resources, employment, domestic tourism, external tourism, tourism cluster, economic driver, pilgrimage, World Tourism Organization.

РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ ЗОН В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В статье описаны реформы, реализуемые в сфере туризма в Узбекистане, роль туризма в повышении уровня жизни и занятости населения, рекреационные возможности некоторых географических объектов. Также была рассмотрена роль туризма в валовом внутреннем продукте некоторых стран. Даны некоторые рекомендации по развитию туризма в Узбекистане.

Ключевые слова: Международный туризм, трудовые ресурсы, занятость, внутренний туризм, внешний туризм, туристический кластер, экономический драйвер, паломничество, Всемирная туристская организация.

O'ZBEKISTONDA TURISTIK HUDUDLARNING RIVOJLANISHI

Annotatsiya

Maqolada O'zbekistonda turizm sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, aholi turmush darajasi va bandligini oshirishda turizmning o'zini, ayrim geografik obyektlarning rekreatsion imkoniyatlari o'z ifodasini topgan. Ayrim mamlakatlarning yalpi ichki mahsulotida turizmning ahamiyati ham ko'rib chiqilgan. O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha ayrim tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Turizm infratuzilmasi, xalqaro turizm, mehnat resurslari, bandlik, ichki turizm, tashqi turizm, turizm klasteri, iqtisodiy drayver, ziyorat, jahon turizm tashkiloti.

Kirish. Turizm jahon iqtisodiyotida jadal rivojlanib boruvchi daromadli sohalardan biridir. Xalqaro turizm mamlakatlariaro ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarni yaxshilashda ham muhim o'ringa ega. Bu borada arxeologik yodgorliklar, me'moriy obidalar, tabiiy va antropogen rekreatsiya resurslariga boy diyorumiz sayyohlik salohiyati va imkoniyatlari borasida dunyoda munosib o'ringa ega.

O'zbekistonda olib borilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohotlar, bozor iqtisodiyoti munosabatlarining shakllanishi, yangi zamonaviy iqtisodiyot tarmoqlarining yuzaga kelishiga va mavqeini muttasil oshib borishiga olib kelmoqda. Turli xil mulk shakllarining vujudga kelishi, kichik, o'rta, yirik va qo'shma korxonalarning shakllanishi yangi iqtisodiy va huquqiy munosabatlarining yuzaga kelishiga zamin yaratmoqda. Bu holat kishilar o'rtasidagi munosabatlarga ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda, ularning mulkka, olinayotgan natija va uning samaradorligiga bo'lgan qarashlari ham o'zgarmoqda. Bu jarayon geografik nuqtai-nazaridan turli hududlarda mehnat resurslari salohiyatidan samarali foydalanishga, aholi bandligini yuqori darajalariga erishishga bog'liqdir.

Prezident Sh.M.Mirziyoev ta'kidlaganidek "O'zbekistonning zamonaviy iqtisodiyoti – samarali ishlab chiqarish bilan birga xizmat ko'rsatish tarmoqlari rivojiga asoslangan iqtisodiyot bo'lmog'i zarur.

Bu muhim vazifa turizmni rivojlantirish, O'zbekistonni jahon turizmining jozibali markaziga aylantirish, yurtimizni sayyohlar eng ko'p tashrif buyuradigan davlatlar qatoriga kiritishni ko'zda tutadi"[1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 31. 05. 2023 yilda qabul qilingan PF-81-sonli "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasini transformatsiya qilish va vakolatli davlat organi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonida shunday satrlar mavjud: "...tog'li va cho'l hududlarida ekstremal turizmni rivojlantirish; Ekohududlarda yangi turizm xizmatlarini (shu jumladan, Planting Tour, Plogging Tour va boshqalar) va ekoaksiyalarni tashkil qilish[8].

Shu nuqtai-nazardan turizm sohasini rivojlantirish mavjud geografik ob'ektlardan hamda shu hududda joylashgan mehnat resurslaridan eng samarali usulda foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Yangi O'zbekiston strategiyasi asarida Yangi O'zbekistonni barpo etish borasidagi amalga oshirilayotgan islohotlar, ularning maqsadi, kutilayotgan natijalar haqida fikr-mulohazalar yuritilgan. Rivojlangan mamlakatlarning turizm sohasidagi tajribalarini tahlil qilgan holda O'zbekistonda ham bu borada katta yutuqlarga erishish mumkinligi, mamlakatda turistik industriyadagi xizmatlarga ixtisoslashgan tadbirkorlik sub'ektlarni qo'llab-quvvatlash kabi masalalar atroflicha yoritilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy izlanish jarayonida statistik tahlil va qiyosiy usullardan keng foydalanildi. Andijon viloyati Imom ota dam olish maskani hududida dam oluvchilar, sayyohlar va shu hududda yashovchi honadon egalariidan ijtimoiy so'rovnomalar o'tkazish orqali tahliliy xulosalar olindi.

Tahlil va natijalar Ayni vaqtda mamlakatimizda turizm sohasining jadal rivojlanishida ijobiy tendensiyalar kuzatilyapti. Turizm xizmatlari sifatini yaxshilash, sayohatchilar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, xizmat turlarini ko'paytirish, to'siqsiz turizm infratuzilmasini rag'batlantirish, xorijlik sayyohlar oqimini oshirish hamda ichki turizmni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari, mehmonxonalar, turizm qishloqlari tashkil etilayotganligi ushbu soha rivojida muhim ahamiyat kasb etayotir.

“O'zbekiston – 2030” strategiyasini “Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturida O'zbekistonda tashqi va ichki turizmni rivojlantirish uchun keng sharoitlar yaratish orqali sayyohlar sonini oshirish belgilangan. Jumladan, xorijiy sayyohlar sonini 10,5 million nafarga, turizm xizmatlari eksportini 2,5 milliard dollarga, shu jumladan, tibbiyot va ta'lim turizmi eksportini yiliga 200 million dollarga yetkazish vazifasi qo'yilgan. Shuningdek, ichki sayyohlar sonini 21 millionga, ziyorat turizmi bo'yicha keladiganlar sonini 1,5 millionga yetkazish, mehmonxona, transport, tur-operator, savdo va servis korxonalari kooperatsiyasi asosida faoliyat yuritadigan 4 ta yirik turizm klasteri faoliyatini xalqaro standartlarga moslashtirish maqsad qilingan [6].

Bizga ma'lumki G'arbnig rivojlangan mamlakatlari, jumladan, AQSh, Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Gresiya, Ispaniya va boshqalarda turizm iqtisodiyotning strategik tarmog'iga, uning o'ziga xos drayveriga aylangan bo'lib, yalpi ichki mahsulotning salmoqli qismi ushbu sohaga to'g'ri keladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra 2022 yilda 900 milliondan ortiq turistlar o'z faoliyatlarini olib borib, turli hududlarga, mamlakatlarga sayohatlarga borishgan. Bu avvalgi yilga nisbatan ikki marotaba ko'p demakdir. Biroq bu ko'rsatkich pandemiyagacha bo'lgan davr, ya'ni 2019 yilga nisbatan 63 %ni tashkil etdi. Bu borada Yaqin Sharq mamlakatlari yuqori natijalarga erishib 83 % natijaga erishdi. Ayniqsa Dubay va Qatar eng yuqori natijani ko'rsatishdi. Yevropa mamlakatlari ikkinchi o'rinni egallab 80%lik natijaga ega bo'lishdi. 2023 yilda esa xalqaro turistlar soni 1.3 milliard nafardan ortib ketdi. Bu pandemiyagacha bo'lgan davrning 88 %ini tashkil etdi [9].

2020 yilda (Pandemiya sharoitida) turistik tarmoqlar 1 trillion AQSh dollari miqdorida iqtisodiy yo'qotishni boshdan kechirdi. Turistlar oqimi 2019 yilga nisbatan 1 milliard kishiga, ya'ni 74%ga kamaygan edi.

2020 yil avgustda BMT Bosh Kotibi Antoniu Guterish o'z hisobotida koronavirus oqibatida xalqaro turizm og'ir ahvolga tushib qolishi, 120 milliondan ortiq odam o'z ish o'rinlaridan mahrum bo'lish xavfi yuzaga kelganini aytib o'tgan edi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, ko'pgina mamlakatlarning YaIM hajmida turizmdan keladigan daromad katta salmoqqa ega. Jumladan, Makao 87,6%, Palau 86,3%, Maldiv 85,3%, Grenada 84,3, Antigua va Barbuda 84,3% va hokazo. Lekin bu ko'rsatkichlar ushbu mamlakatlar iqtisodiyotining yuksak darajada rivojlanganligini emas, balki, tashqi turizmga bog'liq ekanligini anglatadi.

Yuqoridagilardan ma'lumki turizmning rivojlanishi aholi bandligini oshirish bilan bir qatorda mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida ham muhim o'rin tutadi. Umum e'tirof etilishicha bitta turistga o'nta odam turli servis xizmatlari ko'rsatadi. Masalan, transport, mehmonxona, restoran va umumiy ovqatlanish xizmati va boshqalar shular jumlasidandir.

Binobarin, iqtisodiy taraqqiyot sur'atlarini jadallashtirishga intilayotgan yangi O'zbekistonda ham turizmni rivojlantirish ustivor iqtisodiy vazifalardan biri bo'lmog'i darkor.

O'zbekistonda mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq turizm sohasini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashga katta e'tibor berilib, ushbu sohada faoliyat yurituvchi korxonalarga imtiyozlar yaratildi, infratuzilma shohobchalari jadallik bilan rivojlantirildi[5].

O'zbekiston juda katta turizm va rekreatsiya salohiyatiga ega bo'lib, unda jami 8,2 ming madaniy me'ros ob'ektlari mavjud. Biroq ularning atigi 500 tasigina turizm marshrutlariga kiritilgan. Tez orada ziyorat va an'anaviy turizmni rivojlantirish mumkin bo'lgan marshrutlardagi ob'ektlar sonini 800 taga yetkazish bo'yicha choralar ishlab chiqilmoqda.

O'zbekistonning 1993 yil 4 oktabrda Markaziy Osiyo davlatlari orasida birinchi bo'lib Butunjahon turizm tashkilotiga a'zo bo'lib kirishi ham, o'z navbatida mamlakatimizda xalqaro turizmni rivojlantirishga juda katta ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirishga doir juda katta ishlar amalga oshirilib bu borada 90dan ortiq me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi “O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi farmoni fikrimizning yorqin dalilidir[2].

O'zbekiston “Nyu-York Tayms”(AQSh) va “Gardian” (Buyuk Britaniya) reytinglariga ko'ra xalqaro turistlar uchun eng xavfsiz besh mamlakatlardan biri hisoblanadi. UNWTO O'zbekistonni turizm sohasi eng tez rivojlanayotgan 20 ta mamlakat ichida 4-o'rinda ekanligini e'tirof etdi[3].

“Jahon musulmon sayyohlari indeksi” reytingida, “eng jozibador” hamda “xavfsizlik va bag'rikenglik darajasi yuqori” bo'lgan 10 ta mamlakat qatoriga kirdi.

2016 yili O'zbekistonga 1,3 million xorijiy turistlar tashrif buyurgan bo'lsa, 2017 yilda 2,7 million kishi kelgan, 2019 yilga kelib bu ko'rsatkich 6,7 million kishini tashkil etdi.

2022 yili Statistika agentlinining ma'lumotlariga ko'ra 5,2 million chet ellik fuqarolar O'zbekistonga turistik maqsadlarda tashrif buyurishgan. Bu ko'rsatkich 2021 yilga nisbatan 3,4 million nafarga oshgan. 2019 yilga ya'ni pandemiyagacha bo'lgan davrga nisbatan 77,6 %ni tashkil etdi. 2023 yilda esa 7,0 million nafardan ortiq, 2025 yili esa 11,7 million nafardan ortiq sayyohlar yurtimizga tashrif buyurishgan.

2022-2023 va 2025 yillarda O'zbekistonga eng ko'p tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar to'g'risida ma'lumot. [10] [11][12](ming kishi)

No	Mamlakatlar	2022 yil	2023 yil	2025 yil
1	Qirg'iziston	1 356.9	1 757.1	3300,0
2	Tojikiston	1 447.8	2 155.2	2700,0
3	Qozog'iston	1 551.1	1 333.3	2700,0
4	Rossiya	567.7	714.3	984,4
5	Afg'oniston	x*	x*	476,7
6	Turkmaniston	10,0	100,3	370,0
7	Xitoy	5,4	42,5	278,9

8	Turkiya	75.6	106.5	174,9
9	Hindiston	16.8	45.5	80,8
10	Janubiy Koreya	19.9	37.1	46,3

Izoh: *Aniq ma'lumotlar mavjud emas.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki barcha mamlakatlardan kelayotgan turistlar soni o'tgan yilgiga nisbatan sezilarli darajada ortgan. Biroq mamlakatimizga tashrif buyurayotgan xorijiy turistlarning 90% dan ortiqrog'i birinchi beshta mamlakatga to'g'ri kelmoqda.

Hukumat oldidagi eng muhim vazifalardan biri – yangilangan “O'zbekiston-2030” strategiyasiga muvofiq 2030 yilga kelib yurtimizga keladigan turistlar sonini 20 millionga yetkazishdan iborat. Samarqand shahrining 2023 yilgi Butunjahon turizm poytaxti maqomini olishi ham turizm sohasida mamlakatimizda olib borilayotgan ishlarning natijasidir. Islom hamkorlik tashkilotining 2023 yildagi XI sessiyasida Xiva 2024 yil “Islom dunyosining turizm poytaxti” deb e'lon qilinishi ham islom mamlakatlarining yurtimizda turizm sohasida olib borayotgan ishlariga bo'lgan munosib e'tirofidir.

Farg'ona vodiysi viloyatlarida (Andijon, Farg'ona, Namangan) ham turizm sohasini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari mavjud. Xozircha rekratsion hududlarda aholi bandligi va daromadlarning asosiy qismi ichki turizm hisobiga to'g'ri kelmoqda. Andijon viloyati Imom ota dam olish maskanida olib borilgan tadqiqotlardan shu narsa ma'lum bo'ldiki, mazkur hududlarda joylashgan xonadon egalari turistlarga va dam oluvchilarga ko'rsatgan servis xizmatlari natijasida kuniga 300-700 ming so'm atrofida daromad qilishadi. 5-6 oylik mavsumda anchagina daromadga ega bo'lish mumkin. Oddiy hududlarda (rekratsion hududlardan tashqari) 6-8 sotixli tomorqalardan bu darajada yuqori daromad olish imkoniyatlari deyarli yo'q. Agar issiqxonalar tashkil qilinsagina katta mehnatlar evaziga shunday yuqori daromad olishlari mumkin bo'ladi.

Prezident Sh.Mirziyoevning 2024 yil iyul oyida Farg'onaga tashrifi doirasida viloyatda turizm salohiyatini oshirish masadida qo'shni Qirg'iz Respublikasi bilan 30 kungacha vizasiz kirib-chiqish hamda chegara postlarini 7/24 rejimiga o'tkazish bo'yicha topshiriqlar bergan edi. Natijada Shohimardon va Yordonga keluvchilar soni qisqa davrda uch baravarga ko'paydi. 2025 yil davomida kuniga 5-6 ming, dam olish kunlari 11-12 ming sayyoh tashrif buyurmoqda. Shohimardonga yilning to'rt faslida ham sayyohlar qadami uzilmaydi. Hazrat Ali maqbarasi kabi o'nlab tarixiy obidalar, ochiq osmon ostidagi muzeylar, so'lim tabiat qo'ynidagi turizm manzillari hududning ramziga aylangan. Shu bois ham yaqin yillargacha chorvachilik va bog'dorchilik bilan mashg'ul bo'lgan hudud aholisi to'liq turizm xizmatlari ko'rsatishga ixtisoslashmoqda. Zamonaviy mehmonxonalar, xizmat ko'rsatish obyektlari bilan bir qatorda, yuzdan ortiq aholi xonadonlarida uy mehmonxonalari ish boshladi[7].

Ma'lumki, Farg'ona vodiysi viloyatlari tabiati, iqlimi nafaqat O'zbekistonda qolaversa O'rta Osiyoda ham alohida ajralib turadi. Bu esa hududda ko'plab sog'lomlashtirish maskanlarini barpo bo'lishiga sabab bo'ladi. Bugungi kunda mavjud bunday obyektlar nafaqat joylashgan hududi, tarixan barpo bo'lishi, o'ziga xos bioiqlimiy, balneologik resurslarga egaligi asnosida, qolaversa o'zaro ixtisoslashuvi bilan ham ajralib turadi[4].

Yaqin kelajakda xorijiy turistlarga yuqori darajada servis xizmati ko'rsatuvchi infratuzilmani tashkil etish orqali tashqi turizmni rivojlantirish ham ortib boradi.

Hozircha bu borada dastlabki ishlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, Qo'qon, Namangan va Xonobod shaharlarida bu borada salmoqli ishlar amalga oshirildi.

Xulosa va takliflar. Mamlakatimizda turizmni rivojlantirish va mos ravishda aholi bandligini hamda daromadlarini oshirish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi:

– dam olish maskanlari va ziyoratgohlar yo'nalishidagi transport yo'llarni zamonaviy talab darajasida ta'mirlash yoki yangidan barpo etish;

– ichki turizmni rivojlantirish maqsadida jamoa transportini ham mos yo'nalishlarda tashkil etish;

– tashqi turizmga xizmat qiluvchi yuqori klassli mehmonxona, restoran va boshqa servis xizmatlari ko'rsatuvchi xizmat turlarini tashkil etish;

– qarovsiz yotgan turistik ob'ektlarni zamon talablariga mos ta'mirlash;

– chet tillarini va turistik ob'ektlarni mukammal biladigan gidlarni tayyorlash;

– turistlar uchun turistik ob'ektlar haqida to'liq ma'lumot beruvchi yo'l haritalari va axborot resurs ma'lumotlarini taklif etish va boshqalar.

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, bugungi kunda mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish va davlat tomonidan huquqiy tartibga solish borasida salmoqli yutuqlarga erishildi. Ushbu sohani rivojlantirish maqsadida tadbirkorlarga katta imtiyoz va imkoniyatlar yaratib berilganligi fikrimizning dalilidir. Shu bilan birga ba'zi bir kamchilik va foydalanilmayotgan imkoniyatlar borki, ularni bartaraf etish va bu borada rivojlangan xorijiy mamlakatlarning tajribalaridan ham foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M., Yangi O'zbekiston strategiyasi, Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2021 yil.
2. Указ Президента Республики Узбекистан, от 05.01.2019 г. № УП-5611 О дополнительных мерах по ускоренному развитию туризма в Республике Узбекистан.
3. Мухаммедов М., Турабеков С., Развитие туристических услуг Узбекистана и организационно-экономические механизмы совершенствования, статья, Научный журнал «Экономика и финансы», Узбекистан, ООО центр инновационных технологий, 2023.
4. Abduvaliyeva Z.L., Farg'ona vodiysi viloyatlari rekreatsiya resurslaridan foydalanishning iqtisodiy geografik jihatlari (sog'lomlashtirish maskanlari misolida) avtoreferat, Samarqand-2024.
5. Сулаймонов И. Занятость и социальная защита, статья, Вестник НУУз, Ташкент.: 2023 3/1
6. Yoshlar turizmi. Bu yo'nalish qanday rivojlanyapti? Maqola, Yangi O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy gazeta, № 65 (1126), 2024 yil 2 aprel
7. Tog'lar bag'ridagi mo'jiza. Maqola, Xalq so'zi. № 199(9094), 2025 yil 26 sentabr.
8. Internet manbalari:
9. <https://lex.uz/docs/6479180>
10. <https://news.un.org/ru/story/2024/01/1448742>
11. <https://sputniknews.uz/20230117/ozbekistonga-2022-yilda-qancha-turist-kelgan-----31518005.html>
12. <https://www.gazeta.uz/oz/2024/02/21/tourists>
13. <https://vaqt.uz/2025/09/30/ozbekistonga-8-oy-ichida-75-million-sayyoh-tashrif-buyurdi/>